

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

Н.Г. Шпанковська, І.М. Ізвєкова, Т.В. Кравченко, Н.О. Котенко

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА

Розділ 1. Основні категорії економічної діагностики

**Затверджено на засіданні Вченої ради академії
як опорний конспект лекцій**

Дніпропетровськ НМетАУ 2005

УДК 65.053

Шпанковська Н.Г., Ізвекова І.М., Кравченко Т.В., Котенко Н.О.
Економічна діагностика. Розділ 1. Основні категорії економічної
діагностики: Опорний конспект лекцій. – Дніпропетровськ: НМетАУ,
2005. – 52 с.

Висвітлені сутність та взаємозв'язки основних наукових
категорій економічної діагностики в умовах ринкових
взаємовідносин.

Викладена методика діагностики конкурентного
середовища та конкурентоспроможності продукції,
виробничих потужностей, їх потенційних можливостей та
майнового стану підприємства.

Наочність викладеного матеріалу дисципліни забезпечена
використанням графічного метода та аналітичних таблиць.

Призначений для студентів спеціальності 8.050106 - облік
і аудит.

Укладачі: Н.Г. Шпанковська, канд. екон. наук, доц.
І.М. Ізвекова, асистент
Т.В. Кравченко, асистент
Н.О. Котенко, асистент

Відповідальна за випуск Г.О. Король, канд. екон. наук, доц.

Рецензенти: К.Ф. Ковальчук, д-р екон. наук, проф. (НМетАУ)
О.В. Єрмошкіна, канд. екон. наук, доц. (НГУ)

© Національна металургійна
академія України, 2005

ВСТУП

Відокремлення економічної діагностики від економічного аналізу в самостійну науку та навчальну дисципліну внаслідок підсилення його діагностичної функції обумовило необхідність розробки та удосконалення свого понятійного апарату. Він містить термінологію, тобто основні наукові категорії економічної діагностики та трактову їх змісту, зв'язки між ними.

Важливого значення набуває також удосконалення змісту існуючих категорій і застосування їх до ринкових умов функціонування підприємств. Особливості ринкових взаємовідносин (підвищена самостійність підприємств та відповідальність за результати діяльності, конкурентне середовище, різноманітність виробничих, комерційних, фінансових та ін. ризиків, велика кількість учасників ринку з різними інтересами і т.д.) викликають необхідність надання як зовнішніх так і внутрішніх діагностичних оцінок. Тому в економічній діагностиці обов'язковим є системний підхід до вибору її методів, додержуванню принципів діагностики, визначення мети, комплексу завдань, формуванню інформаційного забезпечення та ін. Опануванню науковими категоріями для їх практичного застосування сприятимуть питання для самоперевірки.

Впровадження стратегії розвитку економіки України потребують адекватної трансформації змісту, форми і методів навчання, а також діагностики їх знань, умінь і оцінки якості підготовки. Тому важливого значення набувають: підсилення самостійної індивідуальної роботи магістрів, опанування сучасними методами діагностичних оцінок господарських ситуацій для обґрунтування управлінських рішень.

Опорний конспект лекцій призначений для магістрів спеціальності „Облік і аудит” та інших спеціальностей напрямків „Економіка і підприємництво” та „Менеджмент”. Він буде корисним для практичних робітників, слухачів післядипломного навчання та системи підвищення кваліфікації управлінського персоналу підприємств, організацій та установ.

1. НАУКОВІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

1.1. Сутність та особливості економічної діагностики

Економічна діагностика (ЕД) – це система цільового економічного аналізу, спрямованого на оцінку стану його об'єкта та предмета, яка дозволяє визначити характер відхилень або порушень від нормального ходу господарських процесів і явищ та оцінити фінансовий стан підприємства на підставі типових ознак. Оскільки ЕД є різновидом економічного аналізу (ЕА), у них єдина методологія. Але економічна діагностика має характерні відмінності, наведені на рисунку 1.1.

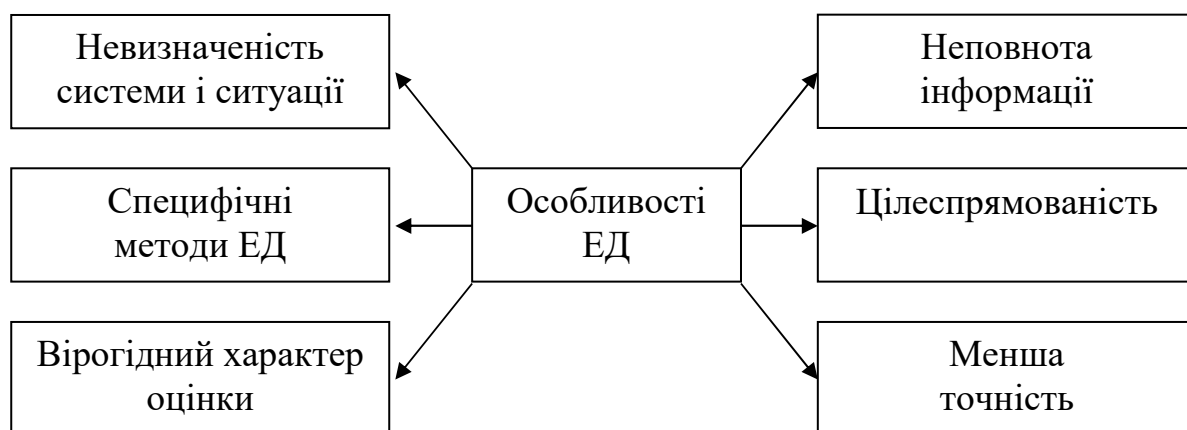

Рис. 1.1. Характерні ознаки економічної діагностики

Невизначеність – це відсутність, неточність або неповнота інформації про стани суб'єкта господарювання, його зовнішнього середовища та про умови реалізації інвестиційного проекту або управлінського рішення. Внаслідок цього у системі можливі ті чи інші непередбачені події. Для інноваційних рішень характерна підвищена невизначеність. Внаслідок незабезпеченості точними та необхідними даними аналітики та менеджери змушені прибгати до різноманітних допущень, які негативно впливають на достовірність діагностичних оцінок та якість наступного моделювання стратегічних і тактичних управлінських рішень.

Мірою невизначеності може бути ентропія, вірогідність. Види невизначеності за трьома ознаками наведені на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Угрупування невизначеності

Зменшення рівня невизначеності (бо подолати його неможливо) досягається: коректним використанням відповідних удосконалених методик діагностичної оцінки (наприклад, обов'язковим врахуванням впливу інфляційних процесів, застосуванням декількох, а не одного, методів кількісної оцінки явищ та процесів і т.д.); підвищенням якості аналітичної та статистичної інформації завдяки підсиленню контрольних, аналітичних, інформаційних функцій управлінського апарату; автоматизацією збору, поповнення, перетворення та аналізу інформації; створенням системи моніторингу, тобто безперервного комплексного спостереження за об'єктами діагностики, вимірювання параметрів та показників і аналіз їх функціонування в статиці та в динаміці; удосконаленням нормативної бази та ін.

Економічна діагностика являє собою аналітичний процес постійного моніторингу за станом економічних процесів та явищ для його оцінки і своєчасного виявлення проблем функціонування суб'єкта господарювання за прямими і непрямими ознаками, спрямований на розробку напрямків і заходів щодо усунення причин погіршення технічних параметрів та економічних показників діяльності. Економічна діагностика підприємства складається із внутрішньої техніко-економічної або управлінської та фінансової діагностики. Зовнішню фінансову діагностику підприємства здійснюють інші суб'єкти господарювання, державні органи та міжнародні організації.

Економічна діагностика має виражену ситуаційну особливість, тому сукупність подій і обставин, що розвиваються у часі та в просторі, мають визначені наслідки і значення, які під час діагностики також повинні бути чітко сформульовані та кількісно оцінені.

1.2. Предмет та об'єкт економічної діагностики, її мета і завдання

Відокремлення економічної діагностики від економічного аналізу виникло на початку XXI століття внаслідок зростання однієї з його функцій – діагностичної, хоча інші (оцінювальна та пошукова) не втратили свого важливого значення. Особливою рисою будь-якої науки, у першу

чергу, є наявність свого предмета, який визначає, що підлягає вивченню, дослідженню та оцінці.

Предметом ЕД є стан будь-якої соціально-економічної системи та її структурних елементів в умовах невизначеності як самої системи так і її зовнішнього середовища. Предмет науки тісно пов'язаний з її об'єктом.

Об'єкт економічної діагностики конкретизує названу систему. Це – суб'єкт господарювання будь-якої організаційно-правової форми, або його структурний підрозділ, або об'єднання суб'єктів господарювання на добровільній або недобровільній основі.

Суб'єктами економічної діагностики є її виконавці. Суб'єктом зовнішньої ЕД може бути: реальний і потенційний інвестор, акціонер, комерційний банк, державні та місцеві органи управління, аудиторська фірма (при наданні послуги, що супутня аудиту), постачальники, споживачі та інші учасники ринку. Внутрішню ЕД проводять структурні підрозділи апарату управління підприємством або цехом та ін.

Мета економічної діагностики залежить від інтересів суб'єкта ЕД, яким є конкретна партнерська група (або учасник ринка). Для досягнення визначеної мети діагностики вирішується комплекс завдань ЕД. Вони надані в таблиці 1.1.

Завдання ЕД – це поетапне досягнення мети економічної діагностики. Кожне наступне вирішене завдання ЕД наближає визначену мету. Внаслідок зворотного зв'язку між метою і завданнями ЕД неможливість виконання завдання або завдань викликають необхідність коригування мети діагностики і конкретизації завдань для її досягнення.

Важливим джерелом формування інформаційного забезпечення економічної діагностики є створення і функціонування системи моніторингу об'єктів та предметів дослідження.

Моніторинг – це процес постійного комплексного спостереження за об'єктом та предметом дослідження та їх складовими елементами і вимірювання їх параметрів наступного аналізу. Безперервність слідування та систематичне зіставлення фактичного стану підприємства з установленими (плановими, нормативними), попередніми, середньогалузевими, досягнутими конкурентами та ін. параметрами

забезпечують можливість використання результатів моніторингу для комплексної діагностичної оцінки ефективності діяльності підприємства. Потрібен моніторинг перетворень у народному господарстві, галузі, регіоні, підприємстві, цеху, на ділянці, бригаді, на кожному робочому місці.

Таблиця 1.1

Мета та завдання економічної діагностики (ЕД)

Вид ЕД	Мета ЕД	Завдання ЕД
1. Зовнішня ЕД	Оцінка інвестиційної привабливості, платоспроможності, фінансової стійкості та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дослідження умов функціонування підприємства 2. Моніторинг системи 3. Фінансова діагностика підприємства 4. Діагностика банкрутства 5. Оцінка додержування фінансової дисципліни та ін.
2. Внутрішня ЕД	Визначення характеру порушень нормального ходу економічної діяльності для їх усунення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Моніторинг системи 2. Аналіз і оцінка існуючого методичного забезпечення ЕД 3. Діагностична оцінка ринків продукції підприємства 4. Оцінка конкурентоспроможності продукції та підприємства 5. Оцінка внутрішнього потенціалу підприємства та використання виробничих потужностей 6. Оцінка використання виробничих ресурсів 7. Фінансова діагностика 8. Оцінка економічної безпеки та іміджу підприємства 9. Діагностика можливості банкрутства і т.і.

1.3. Зв'язок економічної діагностики з іншими науками і навчальними дисциплінами

Економічна діагностика – це нова наука, що відокремилась від економічного аналізу при збереженні усіх зв'язків його з іншими науками і навчальними дисциплінами.

Серед них передовсім слід назвати науку усіх наук – філософію. Проявлення зв'язків економічної діагностики з нею та з іншими науками надано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Зв'язки економічної діагностики з науками

Наука	Проявлення зв'язків
Філософія	Створення понятійного апарату ЕД на підставі загальнонаукових філософських категорій і використання законів розвитку суспільства
Теорія економічних вчень, макроекономіка, мікроекономіка	Використання їх економічною діагностикою як теоретичної і методологічної основи
Економічний аналіз	Єдина методологія, спільні наукові категорії та інструментарій для кількісної оцінки та ін.
Статистика	Використання розроблених статистикою показників, статистичних методів дослідження, засобів створення та вимог до оформлення аналітичних таблиць, графіків та ін.
Теорія вірогідності	Використання засобів оцінки вірогідності для умов невизначеності господарських процесів в діагностичних оцінках
Менеджмент	Використання основних категорій менеджменту, безпосередня участь ЕД у технології управлінських рішень; ЕД є конкретною функцією менеджменту. Місце ЕД у менеджменті надано на рисунку 1.3.
Бухгалтерський облік і т.д.	Інформаційна база для ЕД

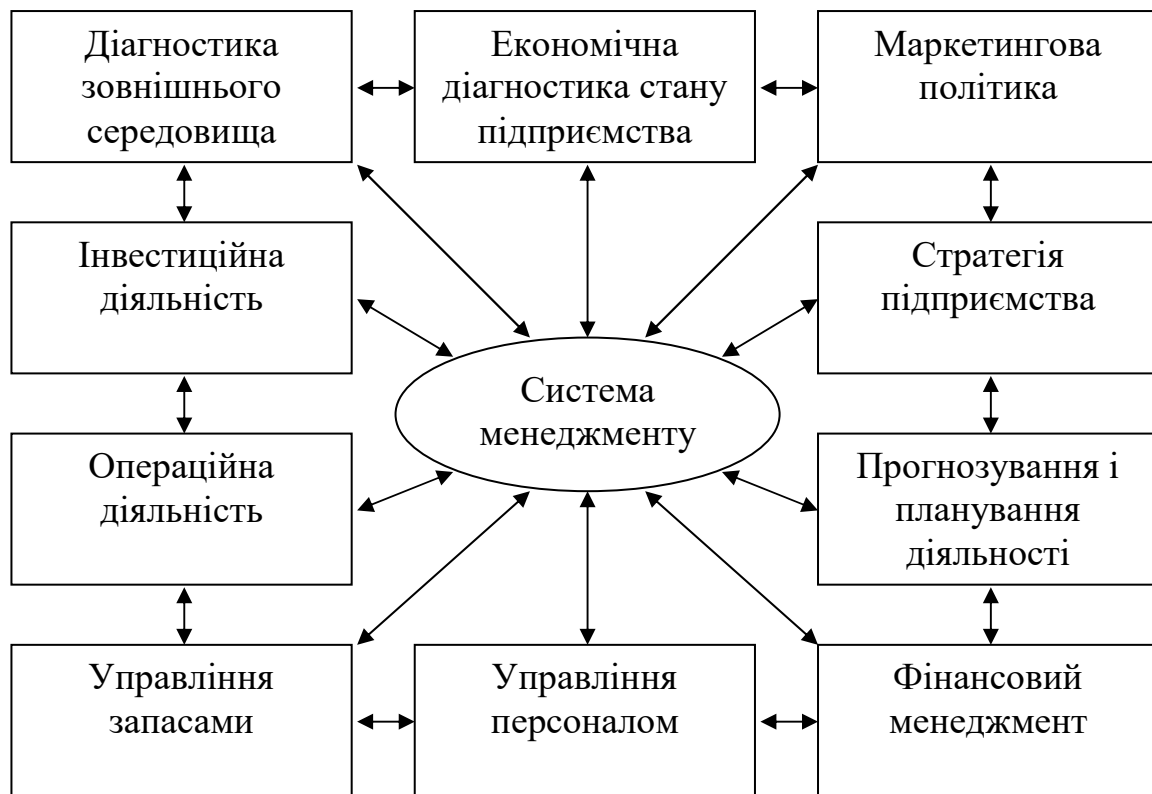

Рис. 1.3. Місце економічної діагностики у системі менеджменту

Незадовільний фінансовий стан багатьох вітчизняних підприємств, нестабільність економічної ситуації, інтеграція до міжнародних господарських зв'язків та ін. Чинники активізують процеси банкрутства в економіці України та викликають необхідність розробки і використання спеціальних заходів з метою запобігання кризових ситуацій, тобто системи антикризового управління як складової підсистеми менеджменту. Завдання цієї цілеспрямованої підсистеми менеджменту надані на рисунку 1.4. із якого видно місце економічної діагностики в антикризовому управлінні.

1.4. Сукупність методів і принципів економічної діагностики

Для об'єктивної діагностичної оцінки необхідно застосовувати комплексний підхід щодо вибору методів, тобто засобів дослідження.

Причини, які обумовили обов'язковість системного використання методів діагностики, наведені на рисунку 1.5.

Рисунок 1.4. – Діагностична функція підсистеми антикризового менеджменту

Класифікація методів діагностики за їх науковим призначенням наведена на рисунку 1.6. Необхідність використання загальнонаукових методів дослідження і засобів економічного аналізу у діагностиці обумовлена тісними зв'язками між науками.

Зміст методів першої і другої груп детально вивчаються у дисциплінах філософії та економічного аналізу. Специфічні методи економічної діагностики надано в таблиці 1.3. Під час діагностичної оцінки використовується уся сукупність наведених методів дослідження.

Рисунок 1.5. – Причини комплексного підходу до вибору засобів ЕД

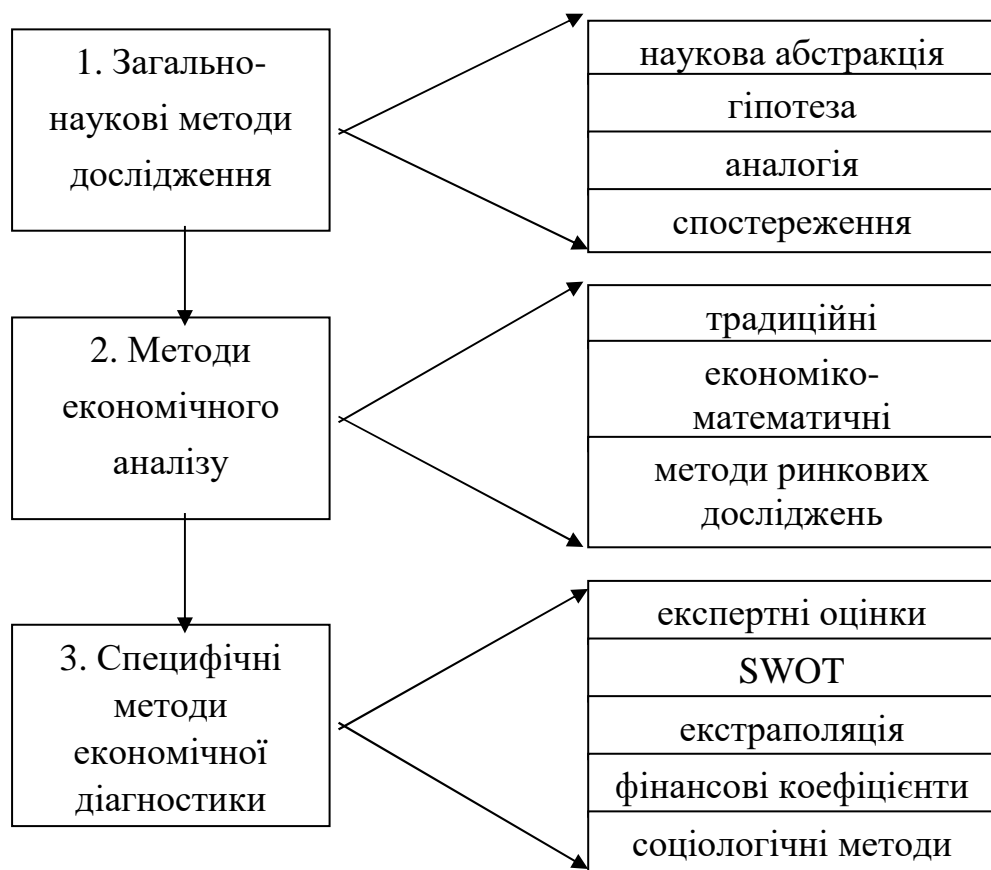

Рисунок 1.6. – Угрупування методів економічної діагностики за науковим призначенням

Таблиця 1.3

Специфічні методи економічної діагностики

Найменування	Сутність та особливості методу	Області використання
1	2	3
SWOT	Поглиблене дослідження конкурентних переваг і слабких позицій підприємства; факторів зовнішнього середовища; можливостей підприємства та ін. для прийняття стратегічних рішень щодо перетворення загроз у можливості і для розвитку сильних сторін. Області використання обмежені	Для діагностики конкурентоспроможності підприємства під час розробки стратегії; для узагальнення діагностичних оцінок.
Нормативний метод	Фактично досягнуті величини технічних, технологічних, трудових параметрів і показників порівнюються з нормативним їх значенням. Метод точний, але потребує постійного удосконалення нормативної бази.	Для моніторингу параметрів ,які досліджуються за відхиленнями в управлінській діагностиці
Експертні оцінки та системи	Засновані на колективних думках і судженнях висококваліфікованих фахівців із досліджуваних проблем з використанням різноманітних форм їх праці – індивідуальної, групової (метод Делфі, “мозкової атаки”). Ефективний, але дороговартісний метод.	Для якісної та кількісної оцінки господарських процесів і явищ, які не піддаються безпосередньому дослідженню.
Екстраполяція	Засіб дослідження, заснований на прогнозуванні поведінки або розвитку об’єктів і предметів діагностики у майбутньому на підставі тенденцій їх попереднього стану. Метод простий, але недостатньо точний.	Для діагностики виробничих потужностей, показників операційної діяльності та використання виробничих ресурсів

Продовження табл. 1.3.

1	2	3
Фінансові коефіцієнти	Засновані на співвідношеннях показників і розрахованих коефіцієнтів (для забезпечення їх зіставлення) та їх порівняльній оцінці у динаміці з нормативами та з досягнутими величинами у конкурентів. Метод простий, виключає вплив інфляції, але точність його залежить від об'єктивності фінансової звітності.	Для діагностики фінансового стану підприємства та його стійкості
Емпатія	Засіб дослідження заснований на здатності фінансового або управлінського діагностика ототожнити себе з предметами або об'єктами, які вивчаються	В оцінках трудових процесів та мотивів дій
Комбінований метод	Поєднання або раціональне сполучення декількох засобів дослідження	З метою підвищення точності діагностичних оцінок

Доцільне поєднання методів для дослідження конкретного предмету діагностики з метою забезпечення об'єктивної оцінки. Крім того, сполучення методів сприяє створенню **експертних систем**, тобто комп'ютерних програм, що містять оригінальну техніку програмування для забезпечення користувачів обробленою інформацією, наданою на рисунку 1.7.

Застосування методів економічної діагностики на практиці потребує дотримання принципів ЕД.

Принципи ЕД – це основні правила, вимоги, положення, яких слід дотримуватися, а не вибирати.

Тісні прямі та зворотні взаємозв'язки між принципами і методами досліджень обумовлюють необхідність комплексного додержування системи принципів, що наведені у таблиці 1.4.

Рис. 1.7. Завдання діагностичної оцінки, що вирішуються комп'ютерною експертною системою

Таблиця 1.4.

Сукупність принципів ЕД

Група принципів	Види принципів
1. Загальнонаукові принципи	аналіз і синтез
	оцінка в статичній та в динамічній
	індуктивний та дедуктивний підходи до оцінок та ін.
2. Загальні принципи менеджменту	оптимальність
	конкурентність
	розширення самостійності та підвищення відповідальності
	врахування стадій життєвого циклу
	сполучення галузевих і територіальних інтересів та ін.
3. Принципи економічного аналізу	об'єктивність оцінки
	врахування інтересів учасників ринку
	оперативність
	визначення і врахування протиріч між партнерськими групами
	Оцінка ефективності (зіставлення витрат на діагностику з її результатами)
4. Специфічні принципи ЕД	Дивись таблицю 1.5.

Таблиця 1.5.

Специфічні принципи економічної діагностики

Найменування	Сутність принципу та його практичне призначення
1. Принцип зіставлення	Попередня підготовка інформації з метою забезпечення умов зіставлення для подальших порівнянь (у динаміці, при різних обсягах виробництва і т.д.).
2. Принцип розумної достатності	Використання оптимальної кількості показників та методів діагностики
3. Принцип рейтингової оцінки	Порівняння із середньогалузевими показниками і досягнутими підприємствами-конкурентами.
4. Принцип безперервності діагностики	Моніторинг системи; поточна фінансова діагностика (за квартал, півріччя, дев'ять місяців, за фінансовий рік); оперативна управлінська діагностика (за зміну, добу, декаду) – для технічних параметрів; за місяць – для фінансових показників.
5. Принцип практичної значущості діагностичних оцінок	Використання діагностичних оцінок для прийняття управлінських рішень з метою усунення порушень виробничого ритму та поліпшення використання ресурсів.
6. Принцип сполучення між економічною ефективністю та соціальною справедливістю	Обов'язковість діагностичної оцінки соціальних явищ та захисту трудового колектива.

Визначена послідовність вирішення завдань економічної діагностики з вибором і застосуванням методів їх вирішення при додержуванні принципів ЕД складає сутність **методики** економічної діагностики. Загально визнаної методики ЕД поки що немає. Існуючі підходи до її створення відрізняються комплексом завдань ЕД, їх змістом, системою показників оцінки та ін. Пропонована методика надана у наступних главах.

1.5. Інформаційне забезпечення економічної діагностики

Інформація – це сукупність даних, знань, відомостей, повідомлень, які характеризують діяльність суб'єкта господарювання і використовуються її споживачами в процесі прийняття управлінських рішень.

Різноманітність інформації, яка використовується для діагностичних оцінок, потребує її класифікації за ознаками. Вона наведена на рисунку 1.8.

Рис. 1.8. Класифікація інформації

Правова інформація містить: Уголовний кодекс України; закони, які регламентують економічну діяльність; накази Президента, міністерств, НБУ, митне законодавство та ін.

Нормативна інформація необхідна для забезпечення однозначності підходів при зовнішній діагностичній оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленню ознак несплатопрможності та визначенню її виду, а також для своєчасної оцінки формування незадовільної структури балансу з метою здійснення попереджувальних заходів щодо запобігання банкрутства. До інформації цієї групи належать: стандарти, нормативи фінансових показників-коефіцієнтів, норми амортизації, курси валют, ставки оподаткування та обов'язкових платежів, норми витрат ресурсів на одиницю продукції, технічні норми продуктивності устаткування, нормативи періодичності і тривалості ремонту, норми праці, індикативні ціни, акцизний збір та ін.

Планова інформація використовується у внутрішній діагностиці. До неї належать усі види планів підприємства та його зовнішнього оточення. Наприклад, в перспективній діагностиці заробітної плати підприємства необхідні порівняння її рівня зі середньою заробітною платою у галузі, регіоні, країні та з передбаченим держбюджетом рівнем прожиткового рівня в Україні.

Головним джерелом інформації в економічній діагностиці є облікові дані та **фінансова і статистична звітність**. До неї належать: „Баланс підприємства” (Форма 1) або консолідований (тобто об'єднаний та укрупнений) баланс, „Звіт про фінансові результати” (Форма 2). Вони підлягають обов'язковій гласності за фінансовий рік. Інші форми звітності надаються підприємством зовнішньому аналітику тільки за домовленістю. Підчас внутрішньої діагностики з цієї групи інформації використовуються також дані оперативного і бухгалтерського обліку. Дані обліку формують біля 60% інформації, яка використовується в управлінських рішеннях.

Важливим джерелом економічної діагностики є **позаоблікова інформація**: дані спеціальних досліджень; спостережень; матеріали, надруковані у діловій періодиці та у ЗМІ; аналітичні огляди інформаційних агентств; довідники Держкомстату України; оцінки незалежних

аналітиків, аудиторські докази і висновки; результати опитувань та ін. У сукупності перераховані джерела складають інформаційне забезпечення економічної діагностики.

Об'єктивність економічної діагностики залежить від кваліфікації аналітика, досконалості методичного забезпечення, якості інформації та ін. Якісна інформація відповідає вимогам, наведеним у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6.

Вимоги до інформації

Характерні властивості	Результат дотримання вимоги
1. Достовірність	Адекватне відображення дійсності та надійність
2. Безперервне поповнення	Створення системи моніторингу
3. Повнота даних	Всебічність, точність і об'єктивність оцінки
4. Доступність	Можливість оцінки
5. Оперативність надходження і перетворення	Скорочення часу на економічну діагностику, своєчасність регулювання процесів
6. Цінність	Придатність до практичного використання та актуальність
7. Розумна достатність	Відсутність даних, непотрібних для прийняття управлінських рішень, і скорочення часу на обробку інформації
8. Єдність облікових та планових даних	Забезпечення зіставлень
9. Уніфікованість	Можливість інтеграції
10. Можливість перевірки та ін.	Об'єктивність аудиторських, діагностичних та ін. оцінок

Складовими елементами інформаційного забезпечення ЕД є також її методики та програмне забезпечення економічної діагностики, які зараз проходять у своєму розвитку стадії формування та удосконалення.

1.6. Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність економічної діагностики (ЕД)?
2. Яка різниця у змісті ЕД та економічного аналізу (ЕА)?
3. З якою метою здійснюються зовнішня і внутрішня ЕД?
4. Які завдання вирішують внутрішня та зовнішня ЕД?
5. Які особливості притаманні ЕД?
6. У чому полягає сутність категорії невизначеність системи?
7. За якими ознаками угруповується невизначеність системи?
8. Які види невизначеності існують?
9. Надати характеристику кожного виду невизначеності.
10. Як досягається зменшення рівня невизначеності в ЕД?
11. Охарактеризувати предмет, об'єкт та суб'єкт ЕД.
12. Яке призначення класифікації видів економічної діагностики (ЕД)?
13. Які ознаки покладено в основу систематизації ЕД?
14. В чому полягають єдність економічної діагностики з ЕА та їх відмінність?
15. Значення та зміст ЕД. Доцільні області та ефективність її проведення.
16. Зв'язок між видами ЕД та їх склад. Чим обґрунтовується їх роль?
17. Надайте характеристику внутрішньої та зовнішньої ЕД.
18. Відмінні ознаки суцільної та вибіркової ЕД. Їх переваги та недоліки.
19. В чому полягають зв'язки між видами ЕД за „рівнем управління”?
20. Місце економічної діагностики в системі наук.
21. Яке призначення й сутність управління за відхиленнями?
22. Яке значення має визначення допусків відхилень?
23. У чому полягає аналіз ситуацій в ЕД?
24. Які мета і завдання ЕД у антикризовому менеджменті?
25. Охарактеризувати сутність та області використання методів ЕД.
26. Яких принципів слід дотримуватись в ЕД? Яка сутність кожного з них?
27. Які недоліки притаманні кожному методу ЕД і як їх усунути?
28. Які особливості експертних систем?
29. Джерела інформації для ЕД та вимоги до неї.
30. Автоматизація ЕД за допомогою електронних таблиць.

2. ДІАГНОСТИКА КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Значення і сутність діагностики конкурентоспроможності

В умовах ринкових відносин конкурентоспроможність будь-якого суб'єкта господарювання є головним чинником успіху і забезпечує йому стійке фінансове становище та подальший розвиток.

Підприємство як складна соціально-економічна система функціонує у визначеному зовнішньому середовищі. Це – конкуренти, споживачі, постачальники, кредитори, інвестори, державні органи влади та ін. Тісні прямі та зворотні зв'язки та існування протиріч між ними обумовили необхідність діагностики стану загальної економічної ситуації у країні, економічному регіоні, галузі та оцінки конкурентоспроможності конкурентів і партнерів.

Діагностика конкурентного середовища надає можливість підприємству: визначити своє місце; надати рейтингову оцінку у системі; виявити слабкі та сильні позиції, потенційні можливості для реалізації їх з метою підвищення своєї конкурентоспроможності.

У процесі діагностики виявляються реальні та потенційні конкуренти і виконується аналіз: якості їх продукції, цінової політики, технології виробництва, долі ринка, фінансовий стан, ефективність діяльності, конкурентні переваги і слабкі позиції та ін.

Конкурентоспроможність як економічна категорія – це властивість об'єкта, що характеризує ступінь задоволення ним конкретної потреби порівняно з об'єктом на даному ринку. Її кількісна діагностична оцінка можлива при умові зіставлення аналогічних об'єктів. Їх множина наведена на рисунку 2.1.

Конкурентоспроможність підприємства неможлива без досягнення конкурентоспроможності своїх товарів. Конкурентоспроможність підприємств забезпечує конкурентоздатність об'єктів більш високого рівня управління.

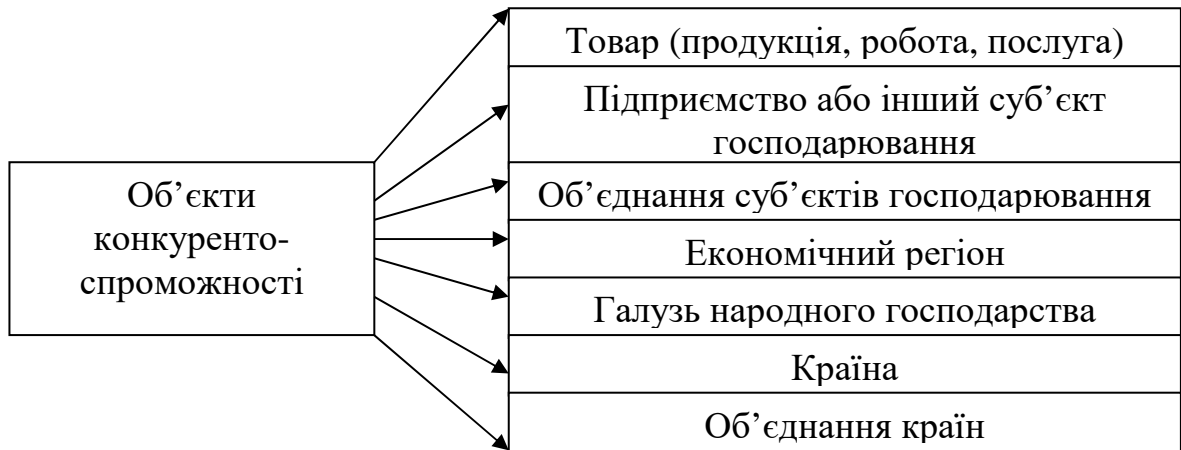

Рис. 2.1. Об'єкти конкурентоспроможності

2.2. Діагностика конкурентоспроможності продукції

Конкурентоспроможність товару (продукції, роботи, послуги) – це його характеристика, яка показує здатність конкретного виду товару задовольняти конкретні потреби конкретних споживачів у конкретних умовах його використання. Вона визначає відмінність товару (продукції, роботи або послуги) від аналогічного товару підприємств-конкурентів як за якісними показниками, та і за витратами на задоволення потреби.

Метою діагностики конкурентоспроможності продукції є визначення резервів її підвищення. Завдання діагностики для досягнення цієї мети надані на рисунку 2.2.

Для вирішення першого і другого завдань (дивись рисунок 2.2) використовуються методи маркетингових досліджень, а для наступних завдань – система загальнонаукових методів та прийомів і методів економічного аналізу.

Показники конкурентоспроможності продукції та моделі їх розрахунку наведені на рисунку 2.3.

Якщо зростання технічного параметра забезпечує підвищення конкурентоспроможності продукції, розрахунки одиничного показника здійснюються по формулі 2.1, якщо зниження – то по формулі 2.2, а для економічних параметрів – навпаки.

Рис. 2.2. Комплекс завдань діагностичної оцінки конкурентоспроможності продукції конкретного вида

Внутрішня діагностика якості продукції містить також: оцінку впливу виробничих чинників; визначення причин, внаслідок яких погіршилися показники якості або з'явилися брак та некондиційна продукція і продукція другого та третього сортів; визначення ділянок та винуватців зниження якості товарів; оцінка втрат і збитків та ін.

У діагностиці якості товарів крім визначення та аналізу інтегральних показників якості конкретних товарів оцінюється якість усієї продукції підприємства за допомогою показників, наведених на рисунку 2.4.

Так, кількість товарів за їх переліком, тобто сортамент (асортимент) продукції (робіт, послуг) характеризує у цілому якість продукції, бо при кількісному зростанні номенклатури товарів збільшується число конкретних потреб споживачів, які задовольнило підприємство.

Конкурентоспроможність продукції підприємства є одним із головних чинників конкурентоспроможності підприємства.

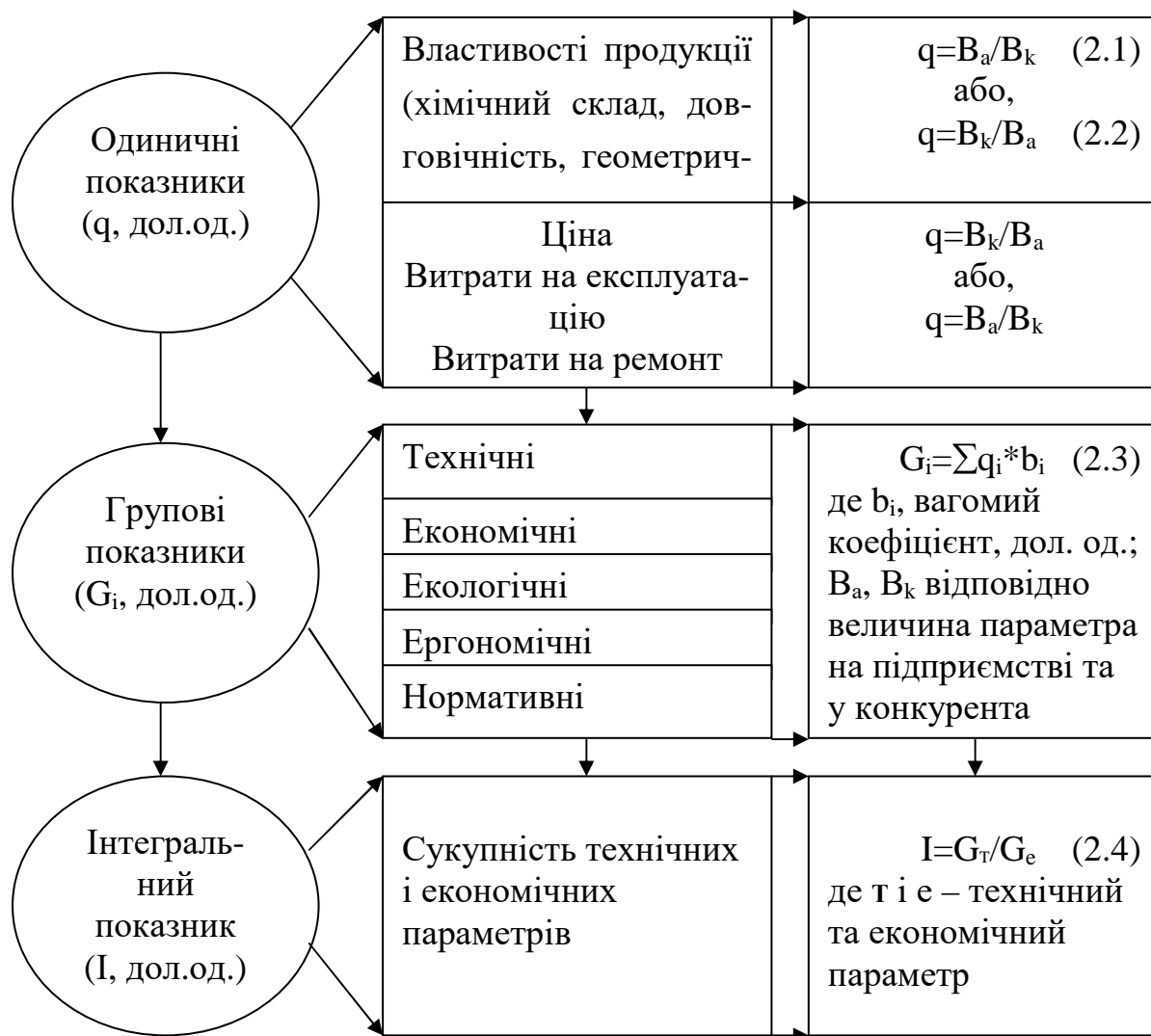

Рис. 2.3. Система показників для оцінки конкурентоспроможності продукції

Рис. 2.4. Показники якості продукції підприємства

2.3. Особливості діагностики конкурентоспроможності підприємства

Конкурентоспроможність підприємства – це здатність його виробляти конкурентоспроможні товари та забезпечувати переваги відносно підприємств своєї галузі як у країні розташування так і за її межами.

Зміст попереднього етапа діагностики конкурентоспроможності підприємства надано на рисунку 2.5.

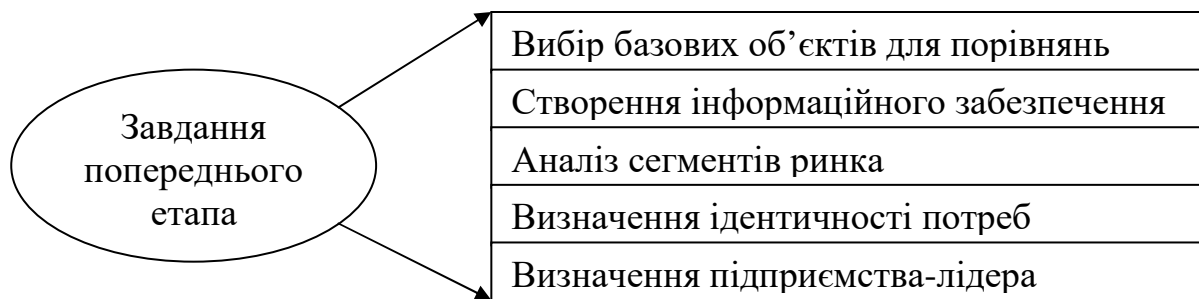

Рис. 2.5. Попередній етап діагностики конкурентоспроможності підприємства

Основний етап діагностики конкурентоспроможності підприємства містить: оцінку кожного її елемента; сукупність яких наведена на рисунку 2.6; визначення конкурентних переваг підприємства; оцінку впливу факторів; міжзаводський порівняльний аналіз та ін.

Конкурентоспроможність підприємства досягається формуванням та постійною підтримкою ним системи множини стійких конкурентних переваг, що забезпечує йому стійку конкурентну позицію на ринку. Для виявлення критичних та слабких факторів успіху, оцінки сильних та слабких сторін чи підстав для конкурентоспроможності підприємства необхідний постійний моніторинг. Він здійснюється за основними індикаторами (параметрами або показниками), їх порівняння з гранично можливими межами їх варіювання на стадії ранньої діагностики (на протязі звітного періоду) та остаточної діагностики (за поточний звітний період та у технології управлінських рішень на певний час стосовно перспектив розвитку підприємства).

Рис. 2.6. Складові елементи конкурентоспроможності підприємства

Конкурентні переваги підприємства, як і конкурентні переваги його товарів (продукції, робіт, послуг) мають діагностуватися в статиці та в динаміці. Складові конкурентних переваг підприємства наведені на рисунку 2.7.

Для кількісної оцінки впливу чинників на конкурентоспроможність підприємства, які надані на рисунку 2.8, використовується система показників, що наведена у таблиці 2.1.

Діагностика конкурентоспроможності підприємства повинна також здійснюватися диференційно, за стадіями його життєвого циклу з врахуванням їх особливостей. Показники діагностичної оцінки надані на рисунку 2.9.

Наведені на рисунках 2.8 і 2.9 показники та чинники, які впливають на їх змінення (ціни, обсяг виробництва, індекси інфляції, попит та ін.), оцінюються у статиці та в динаміці порівняльно із середньогалузевими показниками та з досягнутими конкурентами підприємства.

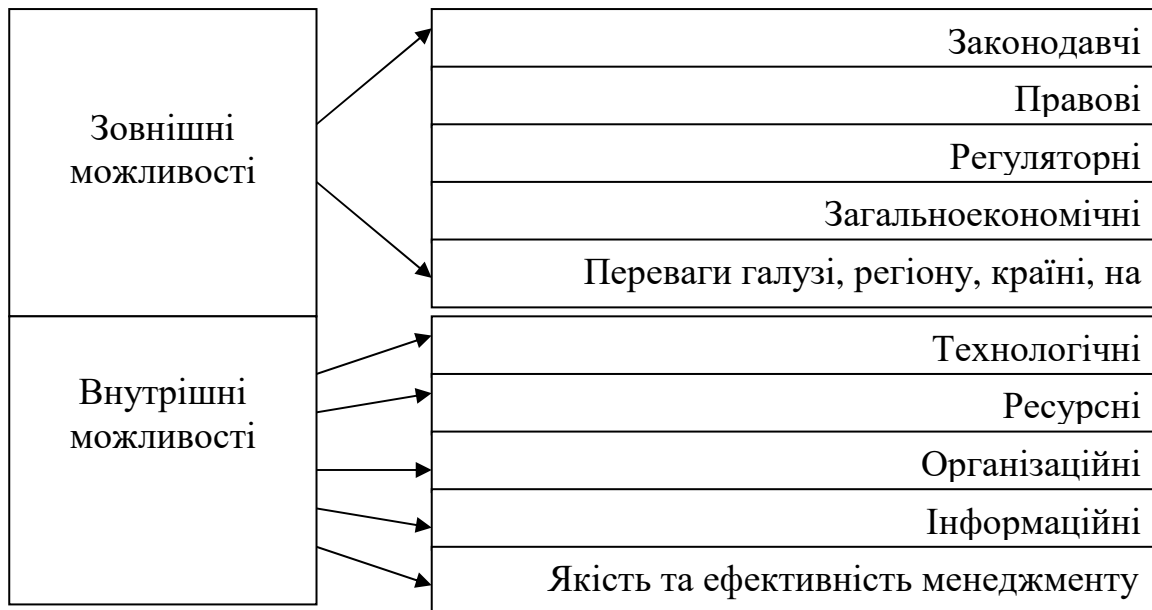

Рис. 2.7. Склад конкурентних переваг підприємства

Таблиця 2.1.

Сукупність показників діагностики конкурентоспроможності підприємства

Вид діагностики	Показники та їх співвідношення
1	2
Рання діагностика	1. Показники якості товарів 2. Основні співвідношення: 2.1. Між приростом валового прибутку і приростом витрат 2.2. Між приростом доходу і приростом основних засобів 2.3. Між приростом доходу і приростом обсягу виробництва 2.4. Між приростом обсягу виробництва і приростом чисельності персоналу 2.5. Між приростом доходу і приростом прибутку.
Поточна діагностика	1. Питома вага сертифікованих товарів у загальному їх обсязі 2. Питома вага товарів із гарантованим строком служби 3. Основні співвідношення 4. Показники ефективності використання ресурсів 5. Питома вага підприємства на ринку та ін.

1	2
Діагностика перспектив розвитку	1. Система показників поточної діагностики 2. Наявність державної Програми розвитку і підтримки галузі та її основні показники 3. Науково-технічний потенціал (країни та галузі) 4. Потенціал ринку 5. Можливість залучення кредитів та ін.

Рис. 2.8. Фактори конкурентоспроможності підприємства

Рис. 2.9. Система основних показників оцінки конкурентоспроможності підприємства на стадіях життєвого циклу

2.4. Методи діагностики конкурентоспроможності та інформаційна база

Невизначеність ситуації, неповнота інформації та складність діагностики конкурентоспроможності обумовили комплексне використання методів її дослідження. Найбільш розповсюдженими засобами є методи досліджень: SWOT, PIMS, профіля об'єкта, 111-555, соціологічні (для дослідження думки споживачів, інвесторів та ін.), індексний, аналітичних таблиць, графічний, експертних оцінок та ін.

Сутність їх вибірково наведена у таблиці 2.2. Інформаційна база для діагностики багатогранна: фінансова звітність; рекламна продукція підприємств-конкурентів; інформація що надається на промислово-торгових виставках; прайс-папери, патентна література; державні, галузеві та регіональні програми розвитку; офіційна інформація Державних комітетів статистики і стандартизації та їх обласних відділень, стандарти, огляди аналітичних центрів та агентств, біржові відомості та ін.

Таблиця 2.2.

Методи діагностики конкурентоспроможності

Назва	Сутність
1	2
SWOT	<p>Етап 1. Дослідження конкурентних переваг підприємства: патентоспроможність продукції, цін та чинників, які їх обумовили (оцінка технології, організаційно-технічний рівень, інфраструктура, система менеджменту та ін.</p> <p>Етап 2. Визначення слабких місць: конкурентоспроможність продукції на усіх ринках побудовою “дерева” цілей (розраховуються інтегральні показники конкретних товарів; корисний ефект, сукупні витрати умови використання; розраховуються конкретні показники; визначаються слабкості)</p> <p>Етап 3. Досліджуються чинники макросередовища підприємства (політичні, економічні, технологічні, ринкові та ін. з метою прогнозування погроз підприємству).</p> <p>Етап 4. Вивчаються можливості підприємства, необхідні для попередження погроз, зменшення слабостей та зростання переваг; порівнюються переваги та можливості для формування розділів стратегії підприємства щодо підвищення конкурентоспроможності і продукції, і підприємства). Графічна модель метода SWOT-аналіза надана на рисунку 2.10.</p>
PIMS	<p>Модель аналізу універсальна. Використовується біля 30 перемінних для виявлення біля 67% факторів успіху підприємств будь-якої галузі. Вирішальні чинники: доля ринка; відносна якість продукції; виробнича структура та ринкова ситуація. Емпірична модель обґрунтовує, що за рангом якості продукції посідає друге місце. За допомогою метода PIMS надається оцінка впливу якості продукції на прибуток</p>
Система 111-555	<p>Оцінка конкурентоспроможності, якості і ціни продукції (відповідно перша, друга, третя цифра) здійснюється експертами з інтервалами від 1 до 5 (1 – найхудіший варіант для конкурентоспроможності і якості; 5 – для ціни; Крайній варіант для конкурентоспроможності і якості продукції – 5, для ціни – 1) середній рівень для усіх трьох показників дорівнює 3 балам. Доцільне одночасове використання соціологічних методів дослідження для рангової оцінки товару.</p>
Прийом відносних величин	<p>Здійснюється порівняльна оцінка технічних і економічних параметрів продукції підприємства і розраховуються одиничні, групові та інтегральні показники конкурентоспроможності конкретного товару (продукції, роботи, послуги)</p>

Рис. 2.10. Загальна схема метода SWOT

2.5. Питання для самоперевірки

1. Обґрунтувати необхідність діагностики конкурентного середовища та конкурентоспроможності підприємства.
2. Об'єкти конкурентоспроможності, їх сутність.
3. Єдність та відмінність категорій конкурентоспроможності продукції і підприємства та їх діагностичної оцінки.
4. Вказати послідовність вирішення завдань діагностики конкурентоспроможності продукції (робіт, послуг).
5. Класифікувати показники конкурентоспроможності продукції та надати їх характеристику.
6. Навести моделі для розрахунку одиничних, групових та інтегральних показників конкурентоспроможності продукції конкретного вида.
7. Єдність та відмінність внутрішньої і зовнішньої діагностики якості продукції.
8. Обґрунтувати систему показників оцінки якості продукції підприємства.
9. Навести елементи конкурентоспроможності підприємства.
10. Які етапи містить діагностика конкурентоспроможності підприємства?
11. Визначити сутність кожного етапу діагностики конкурентоспроможності підприємства.
12. Як досягається конкурентоспроможність підприємства?
13. Перелічити склад конкурентних переваг підприємства.

14. Навести зовнішні та внутрішні чинники конкурентоспроможності товару і підприємства.

15. Які показники використовуються для ранньої та поточної діагностики конкурентоспроможності?

16. Як враховується стадія життєвого циклу товару і підприємства у діагностиці їх конкурентоздатності?

17. Чим обумовлена необхідність дотримання принципу системності у виборі та застосуванні методів діагностики конкурентоспроможності?

18. Викладіть сутність кожного методу діагностики конкурентоспроможності.

19. Які джерела інформації потрібні для діагностики конкурентоспроможності товару і підприємства?

20. Які джерела інформації використовуються для діагностичної оцінки конкурентоспроможності галузі, регіону, країни?

3. ДІАГНОСТИКА ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ПОТЕНЦІАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

3.1. Сутність і особливості виробничо-господарського потенціалу

Фінансовий стан підприємства обумовлюється головним чином його операційною діяльністю. Тому в економічній діагностиці важливе значення набуває оцінка стану виробничого потенціалу підприємства як внутрішнього фактора поліпшення показників його діяльності.

Термін “потенціал” від латинського “potentia” означає “сховані можливості”. Виробничий потенціал як економічна категорія сформувався в період індустріалізації на початку двадцятого століття у зв'язку з дослідженням проблем комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил. Диверсифікація діяльності операційних систем, розвиток фінансової, інвестиційної та ін. видів економічної діяльності промислових підприємств обумовили коригування терміну на виробничо-господарський потенціал (ВГП). Він безпосередньо пов'язаний з функціонуванням виробництва та прискоренням науково-технічного прогресу у галузях народного господарства.

Виробничо-господарський потенціал підприємства (ВГП) – це цілісна комплексна характеристика можливостей підприємства у конкретній сфері економічної діяльності. Інтегральна оцінка ВГП ґрунтується на комплексній оцінці рівня використання усіх ресурсів підприємства.

Основні риси виробничо-господарського потенціалу підприємства надані на рисунку 3.1.

Ознаки, які притаманні елементам виробничо-господарського потенціалу, наведені на рисунку 3.2.

Тісні взаємозв'язки елементів виробничо-господарського потенціалу обумовлені технологією, організацією та управлінням виробництвом.

Визначення оптимального співвідношення між елементами можливо лише за умов дослідження елементів ВГП у їх поєднанні і виявлення закономірностей їх розвитку.

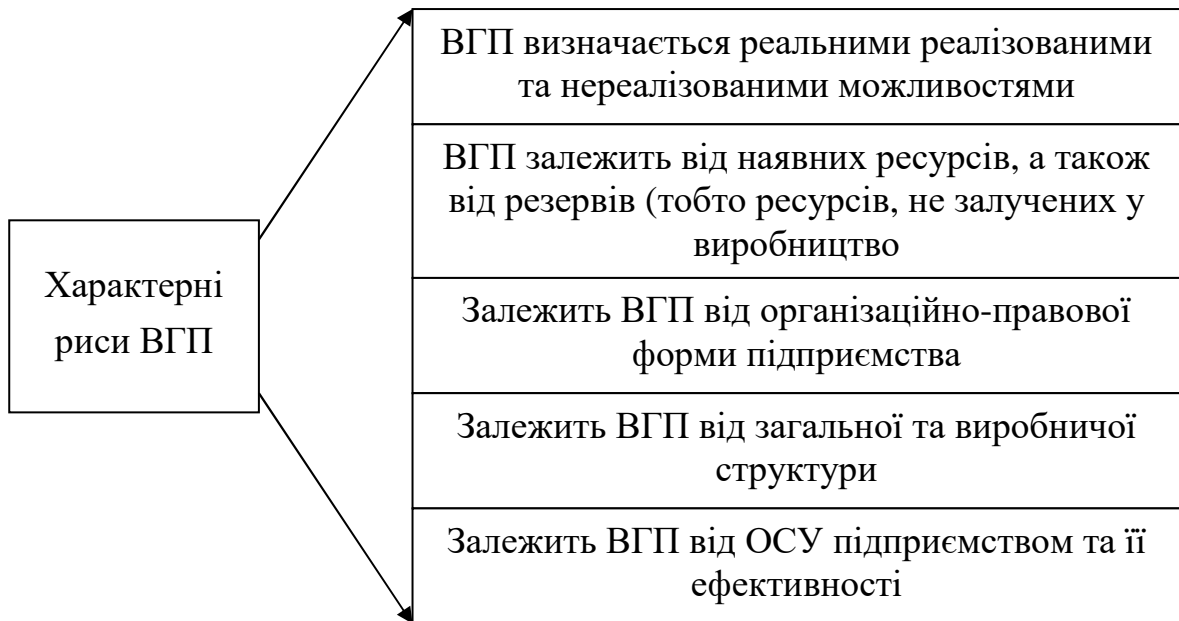

Рис. 3.1. Характерні особливості виробничо-господарського потенціалу підприємства

Рис. 3.2. Сукупність ознак елементів ВВП

3.2. Сутність і види виробничої потужності підприємства

Галузеві особливості підприємства обумовлюють у першу чергу специфіку технічних і технологічних ресурсів. Їх інтегральна кількісна оцінка надається за допомогою показників виробничої потужності.

Виробнича потужність підприємства – це максимально можливий річний обсяг виробництва основної продукції, що досягається при нормальних умовах функціонування підприємства та використанні ним досягнень науково-технічного прогресу та передового практичного досвіду роботи. Види виробничих потужностей наведені на рисунку 3.3.

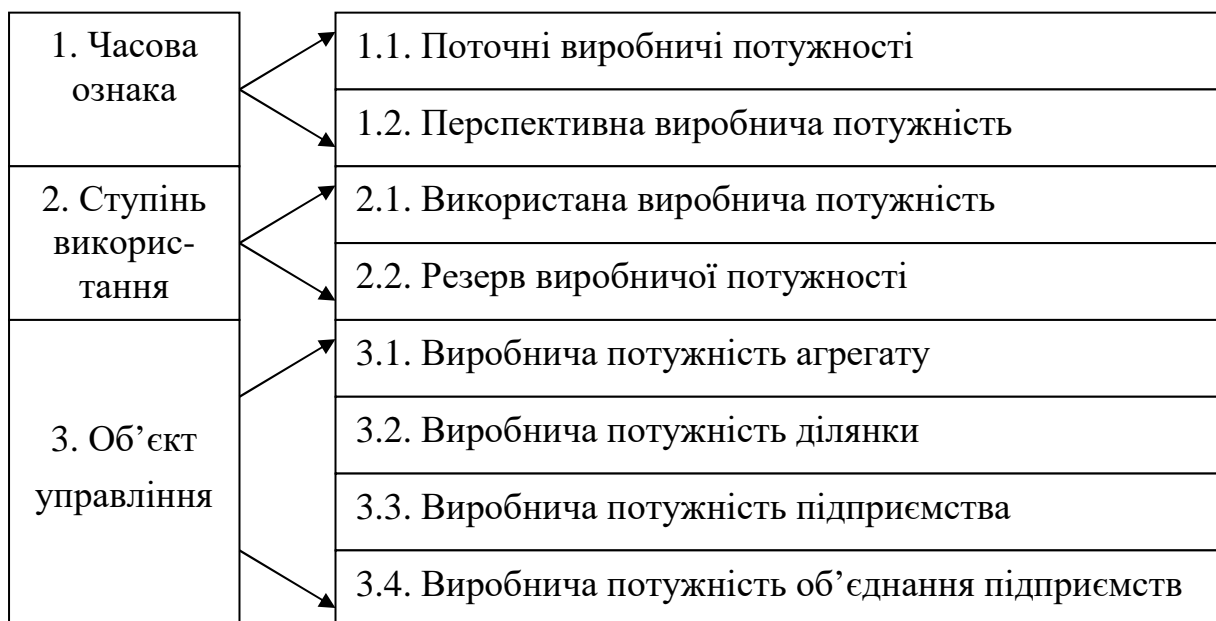

Рис. 3.3. Класифікація виробничих потужностей підприємства

Розвиток ринкових відносин передбачає поєднання мікроекономічних діагностичних оцінок з макроекономічними, що вимагає від аналітиків: уміння оцінювати господарські ситуації галузевого, територіального, народногосподарського та міжнародного рівнів; визначати місце підприємства у рейтингу виробничого рівня управління (галузі, економічного регіону, країни, світовій економіці).

Виробнича потужність основного агрегату обумовлює рівень виробничих потужностей ділянки, цеха, підприємства, бо є основою для розрахунків їх величини, як це видно із таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Класифікація виробничих потужностей підприємства за ознакою об'єкт управління

Показник	Визначення	Модель розрахунку
Виробнича потужність основного агрегату (М _і , тис.т.)	Максимально можливий річний обсяг виробництва основної продукції у натуральному виразі	$M_i = P_{TH i} * V_{max i}$ (3.1), де P _{TH i} – технічна норма продуктивності агрегата, т/добу або т/годину; V _{max i} – максимальний річний фонд фактичного часу роботи агрегату, діб. або годин.
Виробнича потужність основного цеху (М _ц , тис.т.)	Загальний максимально можливий річний обсяг виробництва основної продукції основними агрегатами конкретного основного цеха	$M_{ц} = \sum_{i=1}^n M_i$ (3.2), де n – число основних агрегатів цеха.
Виробнича потужність підприємства (М, тис.т.)	Загальний максимально можливий річний обсяг виробництва з основних видів металопродукції: чавуна прокату труб металевих виробів	$M_{ч} = M_{дц1} + M_{дц2}$ (3.3), де М _ч – виробнича потужність доменного виробництва, тис.т чавуна; М _{дц1} і М _{дц2} – виробнича потужність домених цехів 1 та 2, тис.т Аналогічно розраховується виробнича потужність підприємства за іншими основними видами металопродукції
Пропускна здатність допоміжних виробничих ділянок цеху, (Р _д , т/добу)	Здатність допоміжної ділянки (допоміжного цеху) забезпечити безперервну роботу основної ділянки (основних цехів)	$P_d \geq P_o$ (3.4), де Р _о – добова продуктивність основної ділянки основного цеху, т/добу.

Виробнича потужність агрегату характеризується максимально можливим річним обсягом виробництва основної продукції у натуральному (фізичному) вимірюванні при умові використання сучасних технологій виробництва аналогічної продукції на аналогічних агрегатах та прогресивних засобів проведення ремонтів.

3.3. Мета і завдання діагностики виробничо-господарського потенціалу підприємства

Мета діагностики виробничо-господарського потенціалу залежить від суб'єкта діагностики – конкретного дійсного або потенційного учасника ринкових відносин, як надано на рисунку 3.4.

Рис. 3.4. Визначення мети діагностики ВГП підприємства

Завдання, що вирішуються для досягнення мети внутрішньої діагностики ВГП наведені у таблиці 3.2. Їх комплекс складає зміст другого етапу діагностики, а об'єктивність діагностичної оцінки ВГП

забезпечується якісним виконанням аналітичних робіт попереднього або підготовчого етапу та доцільним вибором методів діагностики.

Таблиця 3.2.

Етапи діагностики виробничо-господарського потенціалу підприємства

Назва етапу	Зміст етапу
1. Підготовчий етап	<p>1.1. Виділення об'єктів ВГП та їх рангування</p> <p>1.2. Визначення елементів об'єктів ВГП (структуризація кожного об'єкта)</p> <p>1.3. Формування (для нових суб'єктів господарювання) або удосконалення (для суб'єктів господарювання, які вже функціонують) системи показників оцінки ВГП</p> <p>1.4. Аналіз існуючого методичного забезпечення з оцінки ВГП та його удосконалення</p> <p>1.5. Розподіл аналітичних функцій, регламентація їх за часом</p> <p>1.6. Збір, аналіз та підготовка інформаційного та програмного забезпечення діагностики ВГП</p>
2. Основний етап	<p>2.1. Дослідження існуючого стану та динаміки показників ВГП, кількісна оцінка їх змінень та визначення причин цих змін</p> <p>2.2. Визначення чинників, які впливають на рівень ВГП, та кількісна оцінка їх змінень на ВГП (факторний аналіз)</p> <p>2.3. Дослідження ВГП конкурентів підприємства та виявлення сильних та слабких позицій підприємства</p> <p>2.4. Діагностика рівня використання виробничих потужностей та ВГП. Узагальнення її результатів та оцінка резервів підвищення рівня ВГП</p> <p>2.5. Розробка системи конкретних заходів щодо поліпшення ВГП</p>
3. Заключний етап	<p>3.1. Документальне оформлення діагностичного дослідження ВГП</p> <p>3.2. Обговорення результатів діагностичного дослідження ВГП</p> <p>3.3. Прийняття управлінських рішень щодо можливостей підвищення рівня ВГП та врахування їх підчас обґрунтування стратегії розвитку підприємства та розробки планів</p>

3.3. Особливості методики діагностики виробничо-господарського потенціалу підприємства

Методика діагностики ВГП – це послідовне вирішення комплексу діагностичних завдань з застосуванням системи методів дослідження. Її особливостями є: використання специфічної системи показників; необхідність перевірки результатів діагностики застосуванням не менш двох її методів для оцінки одного і того ж явища або процесу; врахування стану та можливих змін зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та впливу їх чинників на ВГП; використання результатів діагностичної оцінки рівня ВГП для прийняття управлінських рішень щодо його поліпшення та оптимізації перспективної виробничої програми підприємства.

Діагностика виробничо-господарського потенціалу підприємства здійснюється у три етапи: підготовчий, основний і заключний, зміст яких надано у таблиці 3.2.

Важливе значення у діагностиці має система показників оцінки кожного з його елементів (або розділів): потенціала виробничих потужностей, потенціала конкурентоспроможності підприємства, трудового та експортного потенціала. Сутність елементів ВГП і основні показники їх діагностичної оцінки наведені у таблицях 3.1 – 3.3.

У сучасних умовах ВГП підприємства повинен відображати можливості виробництва продукції, робіт, послуг здатних перетворитися у товар на внутрішньому і зовнішніх ринках. Це потребує надавати діагностичну оцінку стану ВГП та прогнозу оцінку можливостей його подальшого розвитку.

Система показників для діагностики стану виробничо-господарського потенціалу містить локальні та інтегральні показники, які надані у таблицях 3.1. і 3.2.

Під час прогнозу оцінки узагальнюючих показників ВГП необхідно враховувати наявні тенденції цих показників та визначати стан і умови їх показників-чинників, множина яких надана на рисунку 3.5.

Таблиця 3.3.

Система показників діагностики ВГП

Назва елемента ВГП	Сутність категорії	Назва та модель розрахунку показника
1	2	3
1. Поліпшення використання виробничих потужностей	Дивись таблицю 3.1.	<p>Дивись таблицю 3.1. Крім того:</p> <p>Коефіцієнт використання виробничої потужності ($K_{вп}$, дол. од.):</p> $K_{вп} = Q * M \quad (3.5)$ <p>Коефіцієнт інтенсивного навантаження (K_i, дол.од.):</p> $K_i = P / P_{тн} \quad (3.6)$ <p>Коефіцієнт екстенсивного навантаження (K_e, дол.од.):</p> $K_e = \Phi / \Phi_{max} \quad (3.7)$ <p>Резерв виробничої потужності у натуральному</p> $(\pm \Delta M_{абс.} = M - Q) \quad (3.8)$ <p>та відносному вимірюванні ($\pm \Delta M$, %):</p> $\pm \Delta M = (\pm \Delta M_{абс.} / M) * 100\% \quad (3.9)$
2. Потенціал конкурентоспроможності підприємства	Це множина можливостей підприємства досягти та підтримувати певний рівень конкурентоспроможності за умови реалізації сукупності наявних конкурентних переваг у перспективі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення частки ринку при максимальному використанні виробничих потужностей (приріст обсягу виробництва в натуральних вимірниках (т, шт та ін.) і у відносних вимірниках (дол. од., %); 2. Збільшення обсягу та питомої ваги конкурентоспроможної продукції; 3. Приріст доходу та зростання показників прибутку та ін. 4. Інтегральні показники конкурентоспроможності

Продовження таблиці 3.3.

1	2	3
3. Трудовий потенціал	Здатність трудового колективу досягати поставлені цілі функціонування підприємства з оптимальними витратами	Темпи зростання продуктивності праці Темпи зростання середньої заробітної плати Співвідношення зростання темпів продуктивності праці та зростання середньої зарплати і вплив його на собівартість продукції і прибуток підприємства
4. Експортний потенціал	Можливості подальшого розвитку експортної діяльності та удосконалення: форм організації зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), товарної і странової структури експорту, механізму залучення іноземного капіталу та ін.	Темпи зростання обсягів ЗЕД Географічна та товарна структура експорту, в тому числі питома вага високотехнологічних і наукомістких виробів та послуг Темпи зростання іноземних інвестицій
5. Компенсаційний потенціал	Здатність підприємства підтримувати стабільність господарської діяльності в умовах існування зовнішніх чи внутрішніх загроз	Оцінка компенсаційного потенціалу здійснюється на підставі ситуаційного аналізу, який містить: визначення загроз негативних впливів на безпеку підприємства; оцінку можливих збитків від цих впливів; розробку заходів щодо їх запобігання

Ознака групування:	Види чинників ВВП:	Приклади чинників	
1. Середина виникнення чинників	Зовнішні	економічна ситуація у країні	
		кон'юнктура ринку	
		вимоги споживачів до якості товарів	
		темпи НТП та ін.	
	Внутрішні	наявність "вузьких" місць	
		технічний рівень виробництва	
		організаційний рівень виробництва	
		якість менеджменту та ін.	
	Фінансові	розмір інвестицій	
фінансовий результат та ін.			
2. Природа чинників	Трудові та соціальні	мотивація праці	
		кваліфікаційний рівень персоналу	
		умови праці та ін.	
	Техніко-технологічні	якість та ступінь використання предметів праці	
		стадія життєвого циклу	
		засоби проведення ремонтів устаткування	
3. Часова ознака	Чинники постійної дії	вік устаткування та ін.	
		показники НТП	
		вимоги споживачів	
	Чинники тимчасової дії	природні чинники та ін.	
		політичні події	
	Мінливі чинники	демпінгові процеси та ін.	
		кон'юнктура ринку	
			плинність кадрів та ін.

Рис. 3.5. Класифікація чинників ВВП

Для прогнозової оцінки майбутнього ВГП підприємства доцільне використання параметричного методу у поєднанні з індексним методом та екстраполяцією.

Міжзаводський порівняльний аналіз використання виробничо-господарського потенціалу дозволяє встановити, які з факторів найбільш сильно впливають на узагальнюючі показники ВГП: коефіцієнти використання виробничих потужностей, інтегральний показник конкурентоспроможності продукції, витрати на 1 грн. Товарної продукції, собівартість 1 т основних видів продукції, продуктивність праці, ефективність виробництва та ін. Діагностична оцінка їх потребує поглибленого управлінського аналізу.

3.4. Питання для самоперевірки

1. Обґрунтувати необхідність діагностики виробничо-господарського потенціалу (ВГП) підприємства.
2. Пояснити, у чому полягає складність діагностики ВГП?
3. У чому полягають єдність і відмінність показників використання виробничих потужностей: підприємства, виробничої ділянки, агрегату?
4. Навести характерні риси ВГП. Чим вони обумовлені?
5. Обґрунтувати виділення елементів ВГП, навести вимоги до них.
6. Класифікувати виробничі потужності та надати стисло характеристику їх видів.
7. Навести систему показників діагностичної оцінки виробничих потужностей та моделі їх розрахунків.
8. Як перевіряється пропускна здатність допоміжних ділянок виробництва?
9. Надати зміст та характеристику кожного етапу діагностики ВГП.
10. Охарактеризувати сутність діагностики потенціалу конкурентоспроможності підприємства та обґрунтувати систему показників її діагностичної оцінки.
11. Охарактеризувати сутність діагностики трудового потенціалу підприємства та обґрунтувати систему показників його діагностичної оцінки.

12. Як надається прогнозна оцінка кожного з елементів ВГП?
13. Класифікувати за ознаками чинники ВГП та надати характеристику кожного їх виду.
14. Наведіть систему методів діагностики і прогнозної оцінки кожного елемента ВГП.
15. У чому призначення, сутність та особливості міжзаводського порівняльного аналізу ВГП?

4. ДІАГНОСТИКА МАЙНОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Інформаційне забезпечення і роль діагностики майнового стану підприємства

Інформація про майновий стан підприємства узагальнена і відображена у Балансі підприємства (формі № 1 фінансової звітності). На підставі її корпоративне підприємство складає об'єднаний консолідований баланс і друкує його у відкритій діловій пресі. Недоліками його є великий рівень узагальнення та можливість (у рамках закону) за рахунок цього (тобто шляхом узагальнення статей балансу та об'єднання балансів дочірніх підприємств) частково скрити деякі фінансові проблеми. Тому завдання визначеності достовірності даних не втрачає свого значення.

У балансі підприємства урівноважені активи та пасиви. У статтях активу відображається усе майно підприємства, а також сума, яку йому заборгували інші суб'єкти господарювання. Статті пасиву містять джерела надходження майна зобов'язання підприємства та власний капітал, в якому вказується сума, що підлягає розподілу між власниками акцій, якби підприємство було ліквідовано на дату складання балансу. Роль діагностики майнового стану підприємства наведена на рисунку 4.1.

Інформаційну базу майнового стану доцільно не обмежувати тільки використанням балансів підприємства та фінансової звітності про його рух. Необхідно враховувати загальну економічну ситуацію в Україні, у галузі, економічну політику керівництва підприємства, стратегію його розвитку, облікову політику, перспективи та поточні плани. Вона не призначена для обнародування у складі річних звітів підприємства, але часто висвітлюється у загальноекономічних і галузевих періодичних виданнях, фінансових довідниках, у засобах масової інформації, на біржах та ін. Макроекономічні показники діяльності друкуються Державним Комітетом зі статистики після кінця звітного періоду (року, півріччя, кварталу, місяця).

Рис. 4.1. Призначення діагностики майнового стану підприємства

4.2. Мета і завдання діагностики майнового стану підприємства

Зовнішня діагностика майнового стану підприємства здійснюється у статистиці (на початок та на кінець поточного фінансового року), у динаміці (за декілька років – у залежності від терміну існування підприємства, інтересів аналітика та наявності інформації за попередні роки).

Предметом дослідження майнового стану є: обсяги, структура та рух майна підприємства за статтями активу та пасиву балансу підприємства або консолідованого балансу.

Мета діагностики майнового стану підприємства – об’єктивна оцінка вартості майна та прогресивності зменшень його динаміки.

Завдання діагностики майнового стану підприємства, які вирішуються для досягнення її мети зовнішнім аналітиком, наведені у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1.

Послідовність діагностики майнового стану підприємства

№ п/п	Завдання діагностики	Показники оцінки
1.	Оцінка вартості майна та джерел його надходження на початок та на кінець фінансового року, його структури та співвідношень між статтями активів і пасивів	Сума активів і пасивів за статтями, за розділами та нетто-балансу, тис. грн.; питома вага, %.
2.	Оцінка динаміки вартості майна за статтями активу і пасиву та змін структури майна	Темпи зростання, дол. од.; абсолютні, тис. грн. та відносні відхилення, % вартості за статтями, розділами та загальною вартістю активів і пасивів.
3.	Оцінка руху (оновлення, вибуття та ін.) та придатності основних засобів і нематеріальних активів	Коефіцієнт зносу основних засобів і НМА; коефіцієнт придатності їх; коефіцієнт оновлення основних засобів
4.	Міжзаводський аналіз структури та динаміки змін майнового стану порівняльно з конкурентами	Питома вага статей і розділів активу та пасиву балансу, %; абсолютне відхилення питомої ваги, %; оптимальні співвідношення у галузі, дол. од. або %.
5.	Оцінка ринкової вартості майна підприємства	Ринкова вартість, тис. грн.; абсолютне, тис. грн. та відносне відхилення, % від балансової вартості майна.
6.	Прогнозування зміни та величини майнового стану підприємства	Усі показники, перелічені вище

Внутрішня діагностика майнового стану підприємства здійснюється на підприємстві його управлінським персоналом згідно розподілу функцій між структурними підрозділами ОСУ підприємством. На великих і середніх підприємствах утворюється спеціальна служба – відділ внутрішнього контролю або аудиту, в перелік функцій якої входять і завдання щодо оцінки використання майна за призначенням та пошук напрямів підвищення ефективності використання (додатково до завдань, що співпадають із завданнями зовнішньої діагностики, які надані на рисунку 4.1).

4.3. Особливості методики діагностики майнового стану підприємства

Методика діагностики майнового стану та джерел його утворення – це визначена послідовність вирішення її завдань для досягнення мети (дивись таблицю 4.1) за допомогою вибраних засобів діагностичної оцінки. Застосовується система методів діагностики, основними з яких є індексний метод, екстраполяція, аналітичні таблиці і прийомів абсолютних та відносних величин, абсолютних та відносних відхилень, перерахунок показників. Серед відносних величин важливе значення для оцінки оптимальності структури майна має прийом співвідношень для порівняння фактичних співвідношень із нормативними, середньогалузевими та досягнутими конкурентами. За допомогою співвідношень надається цілеспрямована оцінка, яка надана на рисунку 4.2.

Метод аналітичних таблиць застосовується для узагальнення оцінок тенденції та її абсолютного і відносного змінень, а також структури майна та її абсолютного (в %) змінення, для забезпечення наочності аналітичних показників майнового стану та формулювання висновків щодо його діагностичної оцінки.

Необхідно враховувати, що дослідження динаміки розміру (суми у тис.грн.) майна викликає необхідність попереднього забезпечення зіставлення абсолютних грошових одиниць – суми майна у минулі роки.

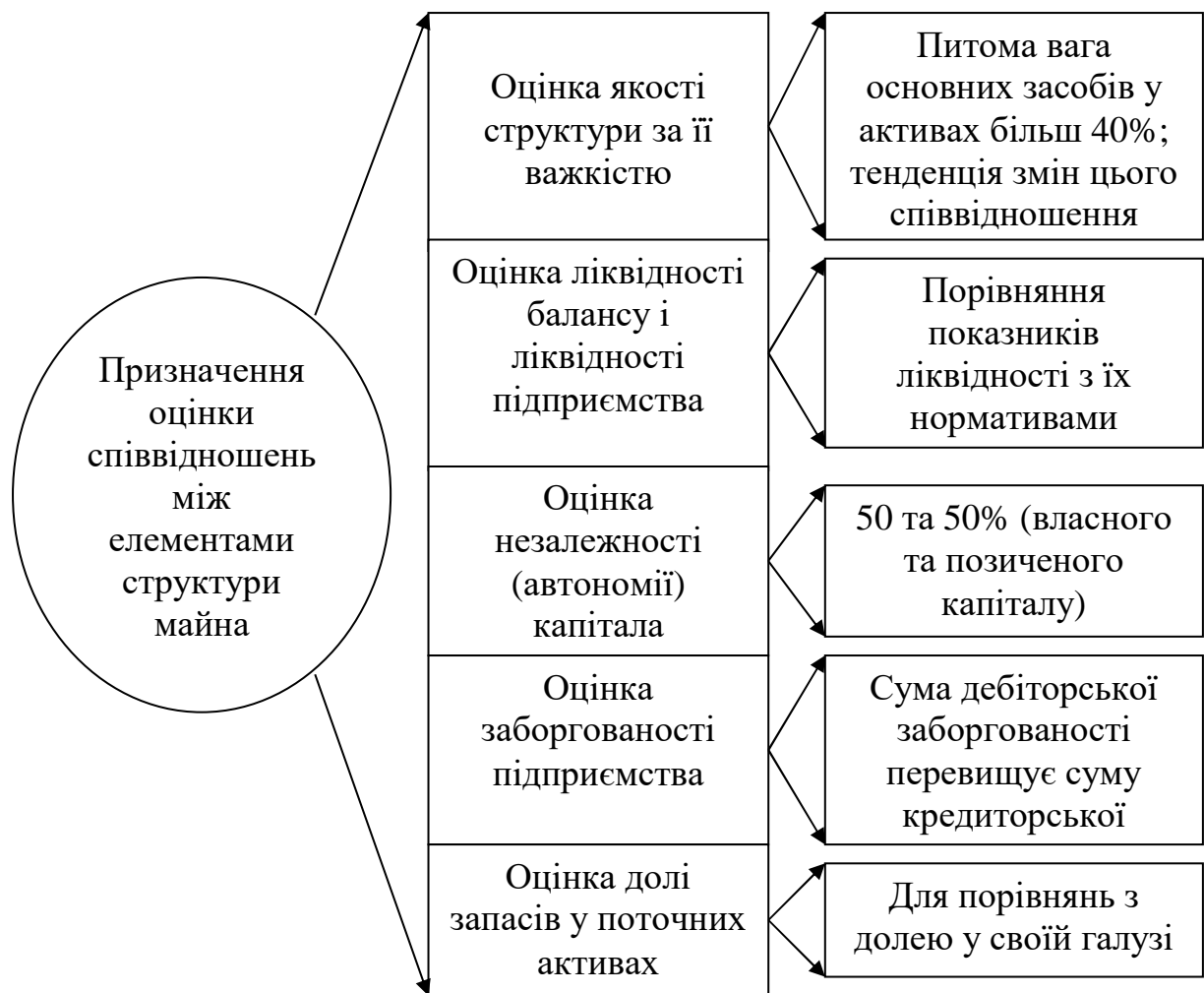

Рис. 4.2. Оцінка співвідношень в діагностиці структури майна

Причини, що викликали необхідність перерахунку статей активу і пасиву, наведені у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2.

Випадки застосування прийому перерахунку вартості майна

Причина перерахунку	Застосування засоба перерахування
1	2
1. Зміна угруповань основних засобів та норм амортизаційних відрахувань	Основні засоби попередніх років перегруповуються у зв'язку із зміненнями; величина зносу перераховується у попередні роки за новими нормами амортизації на основні фонди та НМА

Продовження табл. 4.2.

1	2
2. Переоцінка основних засобів	Вартість основних фондів попередніх років коригується на підставі коефіцієнтів переоцінки.
3. Інфляційні процеси	Сума грошових коштів попередніх років коригується на підставі загальних індексів інфляції; сума запасів ТМЦ коригується на підставі індекса інфляції цін на матеріали; сума запасів готової продукції коригується на підставі індекса інфляції цін на продукцію та на послуги.
4. Змінення у обліковій політиці підприємства	Перерахунки вартості у минулі роки з використанням методу оцінки, застосованому у поточному періоді

Особливу увагу підчас оцінки динаміки майнового стану підприємства необхідно приділити статтям актива і пасива, величина і питома вага яких різко підвищилась або зменшилась порівняльно з попереднім періодом і виявити причини та наслідки такого змінення на підставі порівнянь з тенденцією взаємопов'язаних показників. Наприклад, чи супроводжується зростання питомої ваги основних фондів або НМА поліпшенням результатів операційної діяльності – зростанням доходу та прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг).

Досліджуються також показники, що характеризують **мобільність** усього майна підприємства та оборотних коштів. Оцінка мобільності майна надається за допомогою коефіцієнта мобільності, що розраховується як відношення вартості оборотних активів до вартості усього майна підприємства, тобто суми активів. Для оцінки мобільності оборотних засобів розраховується коефіцієнт їх мобільності, як відношення суми грошових коштів і фінансових вкладень до вартості обігових коштів. Тенденції їх зростання свідчать про прискорення обіговості майнових засобів підприємства.

Створення, надходження та набуття майна підприємство здійснює за рахунок власних і позичених коштів. Їх співвідношення впливають на фінансовий стан підприємства.

4.4. Питання для самоперевірки

1. Інформаційне забезпечення діагностики майнового стану підприємства.
2. Яке значення має діагностична оцінка майнового стану підприємства для кожного учасника ринку?
3. Охарактеризувати предмет та об'єкт діагностики майнового стану підприємства.
4. Обґрунтувати послідовність завдань діагностики майнового стану.
5. Наведіть систему показників для діагностики майнового стану підприємства.
6. Визначити сутність методики діагностики майнового стану.
7. Яку роль відіграє діагностична оцінка співвідношень показників?
8. Як здійснюється підготовка інформації для діагностики майнового стану?
9. Як оцінити мобільність майна підприємства?
10. Які методи використовуються для діагностики стану і динаміки майна підприємства?

Рекомендована література

1. Законодавча база для організації і ведення підприємницької діяльності. – Все про бухгалтерський облік (ВБУ), 1999. - № 29.-32с.
2. Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. – Баланс. - № 37, 1999.
3. О Методических рекомендациях по выявлению признаков неплатежеспособности предприятия и признаков действий по сокрытию банкротства, фиктивного банкротства или доведения до банкротства. / Бухгалтерия. - № 11, 2001. -С. 18-23.
4. Савчук В.П. Финансовый анализ деятельности предприятия (международные подходы). – Днепропетровск: НМетАУ, 1999. –202 с.
5. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности. – Харьков: Фактор, 2002. –144 с.
6. Савчук В.П., Харитонова Г.Г. Финансовая диагностика предприятия как система поддержки принятия управленческих решений. / Zagadnienia techniczno-ekonomiczne. - Кракow. 2004. -№ 1-2.
7. Довбня С.Б. Методические основы и направления реструктуризации предприятий в промышленности. – Днепропетровск: Наука и образование, 2002. –312 с.
8. Михайлюк О. Як читати і аналізувати фінансову звітність. – Київ: МФК, 2004. –107 с.
9. Шпанковська Н.Г., Мушнікова С.А., Петров В.М. Наукові основи економічного аналізу. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2002. –54 с.

Навчальне видання

**Шпанковська Ніна Григорівна
Ізвєкова Інна Миколаївна
Кравченко Тетяна Василівна
Котенко Наталя Олександрівна**

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА

Розділ 1. Основні категорії економічної діагностики

Опорний конспект лекцій

Тем. план 2005, поз.

**Підписано до друку 24.03.05. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,88. Умов. друк. арк. 2,84. Тираж 100 пр. Замовлення №**

**Національна металургійна академія України
49600, Дніпропетровськ-5, пр. Гагаріна, 4**

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ